

Проблеми управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу в творчій спадщині В.Сухомлинського

В статті проаналізовано творчий доробок видатного українського педагога-гуманіста В.Сухомлинського щодо теорії і практики управління навчальним закладом.

Ключові слова: В.Сухомлинський, директор школи, управління навчально-виховним процесом, гуманізм, людяність, педагогічна культура, віра в дитину.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Початок ХХІ століття є періодом освітніх реформ в Україні, спрямованих на створення системи освіти, яка б відповідала вимогам суспільства, європейського освітнього простору. На сучасному етапі розвитку освіти постає актуальна проблема забезпечення якості навчально-виховного процесу. У цьому контексті великого значення надається пошуку ефективних методів та стилів управління загальноосвітніми навчальними закладами.

В освітянських нормативних документах обґрунтовується необхідність суттєвого удосконалення управління освітою в Україні, утвердження сучасного типу управління та перехід до державно-громадської моделі управління середньою освітою. Успішна реалізація цих завдань значною мірою визначається творчим підходом керівників загальноосвітніх навчальних закладів до їх реалізації, адже сьогодні значно зросла актуальність розв'язання таких питань як удосконалення змісту загальної освіти, впровадження інноваційних технологій навчання та виховання, координація зусиль школи, сім'ї і громадськості у розвитку особистості дитини. Важливого значення набуває проблема розвитку творчого потенціалу педагогів, питання виявлення, вивчення, узагальнення й впровадження перспективного педагогічного досвіду, створення в педагогічних колективах сприятливого соціально-психологічного мікроклімату, атмосфери творчості та відповідальності. Все це є доказом необхідності модернізації внутрішньошкільного управління навчально-виховним процесом.

Значний внесок у розробку теорії і практики управління навчальним закладом зробив видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський, який з 1948 р. й до кінця життя працював директором середньої школи в с. Павлиш на Кіровоградщині, де за 22 роки створив унікальну систему навчання і виховання дітей і в 1955 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Директор школи – керівник навчально-виховної роботи".

Аналіз досліджень і публікацій... У численних педагогічних виданнях більшості країн світу з'являються статті, розвідки, окремі брошури і книги, присвячені теоретичній спадщині й практичній діяльності визначного педагога. Ще за життя В. Сухомлинського його творчість педагогічна громадськість України, Росії та інших республік колишнього Радянського Союзу сприймала неоднозначно. Якщо для більшості вчителів, батьків, керівників органів народної освіти, громадськості праці видатного педагога стали порадиниками і помічниками у розв'язанні актуальних проблем формування, виховання і освіти молоді, то окремі автори публікацій піддавали його погляди необ'єктивній критиці.

Вітчизняна педагогічна думка значну увагу приділяє вивченню спадщини В.Сухомлинського. Важливими, на наш погляд, є дослідження науковців М. Антонця, С. Денисюк, Н. Дічек, І.Зязюна, Б. Лихачова, О. Коваль, В. Кумаріна, О. Пшеврацької, О.Сухомлинської, Г.Бучківської та ін. За межами нашої держави педагогічну спадщину В.Сухомлинського досліджують М.Богуславський, І. Буєва, М. Гусаковський, М. Мухін, С. Лашин, Л. Мілков та ін.

Формулювання цілей статті... Незважаючи на наявність в науково-педагогічній літературі значної кількості публікацій щодо вивчення різнопланового та багатоаспектного творчого доробку В. Сухомлинського, його внесок у розвиток теорії управління навчальним закладом досліджений мало. Тому метою даної статті є дослідити праці видатного педагога про роль керівника у навчанні та вихованні підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу... В. Сухомлинський увійшов в історію української педагогіки як педагог-гуманіст, творець педагогічної системи, в центрі якої перебуває дитина як унікальна особистість. Він вбачав мету виховання у розвитку творчих сил і здібностей особистості в умовах колективу й на основі етико-естетичних цінностей, інтересів і потреб, спрямованих на творчу

працю і саморозвиток. З позицій гуманізму, загальнолюдських цінностей, витоки яких лежать в українській духовності, її моральних імперативах та культурах, педагог розглянув виховання особистості як пізнання, духовність, працю. В. Сухомлинський включив українську народну педагогіку в систему різнобічних педагогічних впливів, вважав її основою формування особистості. Великого значення педагог надавав прищепленню любові до рідного слова і на цій основі створив власні оригінальні форми й методи організації навчання та виховання дітей у школі.

У своїй книзі „Павлівська середня школа” видатний педагог зазначає: „Добре керувати школою означає добре знати науку виховання, яка повинна стати основою наукового керівництва вихованням і освітою, організації роботи колективу школи – вчителів та учнів: бути майстром навчально-виховного процесу, володіти мистецтвом впливу на дитину, підлітка, юнака, дівчину. Адже виховання в широкому розумінні – це постійне духовне збагачення – оновлення як тих, хто виховується, так і тих, хто виховує.

Керівник школи буде хорошим, авторитетним наставником вчителів і учнів лише до тих пір, поки він вдосконалює свою майстерність та вчителя і вихователя. Хороший директор – це перш за все хороший організатор, вихователь і дидакт не тільки по відношенню до дітей, яких він навчає на своїх уроках, але і по відношенню до всіх вихованців школи і вчителів” [2, с.31].

Серед вимог, які стоять перед директором, В. Сухомлинський виокремлює моральність, інтелект, вольові якості. „Перша, найголовніша і найважливіша якість, без якої педагог не може бути директором, як і не всяка людина може бути педагогом, – це глибока любов до дітей, органічна потреба в дитячому колективі, глибока людяність і здатність проникнути в духовний світ дитини, зрозуміти, відчувати в кожному із вихованців особисте, індивідуальне. Ця здатність, яка являється результатом високої педагогічної культури, визначається насамперед властивістю людини пізнавати світ серцем... Навчитися любити дітей не можна ні в якому навчальному закладі, ні з жодних книжок, ця здатність розвивається в процесі участі людини в громадському житті, її взаємовідносинах з іншими людьми” [2, с.32]. Педагог-гуманіст прийшов до висновку, що діти тягнуться до того, хто сам тягнеться до них, не може жити без них, знаходить щастя і насолоду в спілкуванні з ними.

Ще до моменту призначення директором школи Василь Олександрович був глибоко переконаний, що виховання тільки тоді стає реальною силою, коли воно ґрунтується на вірі в дитину. Без віри в дитину, без довіри до неї вся педагогічна премудрість, всі методи і прийоми навчання та виховання руйнуються. Крім цього, щоб дитина повірила в свої сили, звикла ніколи не відступати перед труднощами, вона повинна вірити в свого вихователя, бачити в ньому не тільки взірєць для наслідування, але і підтримку, допомогу. „Віра в людину, – пише В. Сухомлинський – найголовніша для мене. Я ревню беріг і бережу її від спаллювання невір'ям, байдужістю” [2, с.38].

Відносини у педагогічному колективі мають будуватися на принципах чуйності, дружби, колективізму, справжньої людяності, правдивості, чесності. Він радив вчителям: „...якщо ви сумніваєтесь в чомусь, скажіть прямо, не носіть в душі сумнівів, особливо невіри в дитину, для вихователя це дуже небезпечний тягар. Побачивши в тому чи іншому вчинку, в словах педагога невіру в людину або в силу виховання, я прагнув ... довести йому його неправоту, переконати в тому, що він помиляється. Саме переконати, а не впливати адміністративним шляхом – заставити, примусити” [2, с.38].

Головним методом роботи директора з вчителем, на думку В. Сухомлинського, є індивідуальна, дружня, відверта, душевна бесіда. Тільки тоді, коли йому вдавалося переконати вчителя і вчитель підтверджував свою впевненість практичною роботою (це досягалось, безумовно, не однією бесідою), тільки тоді він вважав, що виконав свою місію керівника. Василь Олександрович не писав жодного наказу, що стосувався процесу виховання, в роботі директора школи, вважав він, це абсолютно безрезультатно, ніяких найскладніших суперечок з учителем він ніколи не виносив на засідання педагогічної ради.

Важливою заповіддю і вчителя, і директора має бути якомога глибше знання духовного світу кожної дитини. „В школі – десятки навчальних та самодіяльних колективів, в кожному з них протікає багатогранне духовне життя вихованців; директор – активний учасник цих колективів і перш за все друг, товариш вихованців. Шлях до серця дитини лежить через дружбу, через спільні інтереси, захоплення, почуття” [2, с.40].

Директору школи важливо також знати духовне життя кожної сім'ї. Педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. Потрібно старатися дати кожному із батьків мінімум педагогічних знань. В. Сухомлинський добре розумів, що без "батьківської школи" важко уявити повноцінне шкільно-сімейне виховання.

Керівництво педагогічним процесом, участь в житті дитячих колективів, проникнення в духовний світ дітей – все це потребує від директора великої уваги до питань культури розумової

праці. Виховні ідеї потрібно вміти втілювати в різноманітні справи і при цьому завжди слід намагатися бачити перспективу розвитку колективу. „В житті школи – тисячі педагогічних явищ, і, чим більше задумуєшся над кожним з них, над долями окремих учнів, над їх вчинками, тим більше виникає практичних проблем, які потрібно вирішувати колективом. Роздуми над цими питаннями – дуже важлива основа практичного планування того, що потрібно зробити завтра, через місяць, через рік, до чого повинен прагнути колектив, – вважав В. Сухомлинський. Потрібно добиватися того, щоб всі працівники школи – від директора до сторожа – втілювали в життя педагогічні ідеї, щоб цими ідеями жив колектив” [2, с.49].

Проблемі керівництва навчально-виховним процесом у школі присвячена також книжка В. Сухомлинського „Розмова з молодим директором школи”, в якій розглядаються питання творчої праці педагогічного колективу й індивідуальної творчості учителя, взаємозалежності педагогічних явищ, духовного життя шкільного колективу, взаємовідносин учителя із своїми вихованцями, виховання важких дітей, даються поради щодо керівництва процесом навчання, аналізу уроків, підведення підсумків навчального року.

Керівниками загальноосвітніх навчально-виховних закладів повинні бути ерудовані, авторитетні люди, які мають організаторські здібності, досвід педагогічної діяльності, прекрасним прикладом якого був сам В. Сухомлинський. У книзі „Розмова з молодим директором школи” він писав, що „учителем учителів – а тільки вчитель учителів і є справжнім керівником, якому вірять і якого поважають, – можна стати лише тоді, коли з кожним днем усе більше заглиблюєшся в деталі, в тонкощі педагогічного процесу, коли перед тобою відкриваються все нові й нові грані того, що можна назвати мистецтвом впливу на душу людини” [3, с.398].

Керівник загальноосвітнього навчально-виховного закладу є, перш за все, вихователем педагогічного колективу. Він повинен бути прикладом для педагогічних працівників, добре знати свій предмет, методику його викладання, вміти науково аналізувати роботу кожного педагогічного працівника, колективу в цілому, постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність, прагнути до наукової роботи. Директор, заступник директора, організатор позакласної роботи покликані бути посередниками між педагогічною наукою і практикою. Від них залежать не тільки пропаганда, впровадження наукових знань у практичну роботу, але й така організація педагогічного колективу, при якій об'єднуючим началом є творчий задум, ідея. „Педагогічна ідея – це, образно кажучи, повітря, в якому парять крила педагогічної майстерності” [3, с.406].

Головна діяльність, яка визначає характер шкільного життя, полягає у свідомій розумовій праці учнів, результатом якої є глибокі, міцні знання. „Керувати педагогічним колективом, бути вчителем учителів – це означає керувати розумовою працею школярів, робити на неї певний вплив” [3, с.413].

Особливо цінними порадами для директорів шкіл є роздуми В.Сухомлинського про вивчення й узагальнення досвіду роботи вчителів. „Треба відвідати і проаналізувати велику кількість уроків, щоб зробити правильний висновок не тільки про педагогічну і методичну лабораторію вчителя, а й про його духовне багатство, кругозір, інтереси. Тільки численні факти, проаналізовані в їх взаємозв'язку, дають право говорити про педагогічне явище. Про урок як єдине ціле з учителем треба говорити вже після першого відвіданого в нього уроку, але лише аналіз системи уроків дає змогу перейти до узагальнень про взаємозалежність педагогічних явищ. Завдання молодого керівника школи полягає в тому, щоб, осмислюючи, аналізуючи факти, поступово переходити до характеристики педагогічних явищ. Цей перехід залежить не тільки від уміння директора школи спостерігати, а й від уміння слухати вчителя. Повноцінний лише той аналіз уроку, який складається з роздумів директора і вчителя про урок. Розмова про урок, роздуми, взаємне проникнення в думки і погляди одне одного – це дуже важлива умова повноцінного педагогічного керівництва” [3, с.414].

Одним з найважливіх моментів керівництва школою, на думку великого педагога, є уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. „Найважливіша місія директора і завуча – відкрити перед учителем один дуже важливий і водночас важко-вловимий бік педагогічної діяльності: вчитель повинен думати про теоретичний матеріал, який він викладає, і одночасно спостерігати за розумовою працею школярів, бачити, спостерігати, аналізувати їх увагу, інтерес, волю зусилля, ставлення до інтелектуальної праці і до вчителя. Гармонійне злиття цих двох функцій педагогічної праці, вміння думати про різні речі й аналізувати складний процес навчання з різних боків – це одна з тих найтонших сфер педагогічної майстерності, проникнення в які, за моїм глибоким переконанням, дає нам щастя творчості” [3, с.419]. Керівництво школою повинно розпочинатися із побудови „міцної інтелектуальної основи”.

Особливо актуальними в наш час є роздуми В.Сухомлинського про такі важливі аспекти діяльності школи як: навчання і виховання „важких дітей”, взаємозв'язок моральності і знань, духовної культури і освіченості, керівництво розумовою працею школярів.

Висновки: Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога В. Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою. Його педагогічні, публіцистичні та літературні праці, учительський та керівний досвід значно вплинули на практичну діяльність директорів шкіл, учителів, збагатили педагогіку України новими положеннями і думками. Аналізуючи педагогічну спадщину, досвід роботи видатного педагога В. Сухомлинського, можна стверджувати, що його погляди, ідеї є актуальними для сучасної української школи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Десятов Т. М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом : навч. посіб. / Т. М. Десятов, О. М. Коберник, Т. Л. Тевлін, Н. М. Чепурна. – К. : Шкільний світ, 2001. – 209 с.
2. Сухомлинський В. О. Павліська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 4. – К. : Радянська школа, 1977. – 638 с.
3. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 4. – К. : Радянська школа, 1977. – 638 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори у п'яти томах. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – 458 с.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1988. – 304 с.

Анотація

Н.И.Мазуренок, М.В.Мазуренок

Проблеми управленческой деятельности руководителя общеобразовательного учебного заведения у творческом наследии В.Сухомлинского

В статье проанализировано творческое наследие известного украинского педагога-гуманиста В.Сухомлинского по вопросам теории и практики управления учебным заведением.

Ключевые слова: В.Сухомлинский, директор школы, управление учебно-воспитательным процессом, гуманизм, человечность, педагогическая культура.

Summary

N.I.Mazurenok, M.V.Mazurenok

The Problems of Management Activity of Manager of General Educational Establishment in V.O.Sukhomlyns'kyi Works

Works of great Ukrainian pedagogue humanist V.O.Sukhomlyns'kyi about theory and practice of educational establishment management are analyzed in the article.

Key words: V.O.Sukhomlyns'kyi, school principal, management of educational process, humanism, humanity, pedagogical culture.

Дата надходження статті:

„1” вересня 2011 р.

УДК 37.035.6

Н.О.МАЙБОРОДА,
здобувач
(смт. Вільшана)

Педагогічні погляди В.О.Сухомлинського на проблему патріотичного виховання дітей сільських навчально-виховних комплексів

Стаття розкриває закономірності та завдання патріотичного виховання дітей в умовах сільського НВК у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, сільський навчально-виховний комплекс.

Постановка проблеми в загальному вигляді... В умовах формування в Україні громадянського суспільства, яке передбачає розбудову Української суверенної, правової, демократичної держави, особливо гостро постає потреба в становленні громадянина як культурно-освіченої, творчої, високодуховної, всебічно розвиненої, гуманістично спрямованої особистості зі своїм сформованим світоглядом, з почуттям патріотизму.

Одним з пріоритетних напрямів сучасної освіти є виховання особистості на засадах загальнолюдських, національних і патріотичних цінностей. Найбільш значущою цінністю громадянського суспільства, важливим фактором розвитку правової, демократичної держави, атрибутом її життєздатності, символом мужності українського народу є патріотизм. У зв'язку з цим виховання патріотизму як духовно-моральної якості української молоді є нагальною потребою держави. Патріотичне виховання особистості розглядається як джерело духовного, політичного і економічного становлення країни, її цілісності і безпеки. Провідним шляхом вирішення означеного завдання є створення ефективної системи патріотичного виховання сучасної молоді людини, спрямованої на формування національної самосвідомості, соціально-політичної, правової,